

family, motivation for patriotic activity. The results of the ascertaining stage of the experiment aimed at determining the levels of national-patriotic education of junior schoolchildren by means of information and communication technologies (high, sufficient, average, low) are highlighted. The use of information and communication technologies in combination with modern educational technologies is substantiated, which made it possible to form a patriotic information and communication educational space as a system of interconnected factors, conditions, and means that exerts an integrated influence on the development of pupils' patriotism. The use of Internet search systems, with the help of which one can get free access to multimedia documents stored on WWW servers around the world, contributed to the diversification of the forms of conducting educational events and the increase in the level of their visualization. These are visits to virtual museums, virtual trips around the world using interactive maps, QR-codes. Both hypertext (text, pictures) and hypermedia (graphics, cartoons, videos, etc.) information, which was appropriately used during educational activities, is placed on such web servers.

Key words: national-patriotic education, primary school pupils, modern educational technologies, information and communication technologies, ascertaining experiment, project activity, extracurricular work, distance learning.

УДК 371.131

Тун Січень

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ORCID ID 0009-0000-3626-8947

DOI 10.24139/2312-5993/2023.08-09/258-265

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

У межах статті окреслено проблему формування міжкультурної компетентності майбутніх філологів у процесі професійної підготовки. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розкриття сутності дефініцій «міжкультурна компетентність», «мовна особистість». У тексті йдеться про міжкультурну компетентність індивіда та її практичні завдання.

Було виявлено, що формування міжкультурної компетентності майбутніх філологів передбачає усвідомлення та взаємозв'язки рідної мови, материнської культури з іншими, запобігання конфліктам, які неминує виникають у полікультурному суспільстві, здатність побудови нових форм поведінки, заснованих на цінностях і нормах різних культур тощо.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, мовна особистість, майбутні філологи, система неперервної освіти.

Постановка проблеми. В епоху розширення політичних та економічних зв'язків між державами, об'єднання найрозвинутіших європейських країн в єдиний союз, все більшої значущості набуває проблема мирного співіснування та продуктивного співробітництва представників різних культур. Тенденції розвитку світової співдружності породжують соціальну потребу у фахівцях з високим рівнем

міжкультурної компетентності. Актуальність дослідження процесу формування в іноземних студентів-філологів міжкультурної компетентності обумовлена глобальною перебудовою освітнього простору України та світу у цілому.

Аналіз актуальних досліджень. Вивчення міжкультурної компетентності особистості отримало висвітлення в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених: феномен мовної особистості вивчали В. Виноградов, Й. Вейсбергер, Г. Богін, С. Воркачев (етносемантична особистість), Т. Снитко (мовна особистість східної і західної культур), В. Красик (словникова мовна особистість), А. Богуш, Л. Мацько (національно-свідома україномовна особистість) та інші.

Мета статті полягає в науковому обґрунтуванні особливостей формування міжкультурної компетентності мовної особистості майбутнього філолога у системі неперервної освіти.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняних наукових розвідках, присвячених вивченню мови і мовної особистості, застосовується *історичний* підхід до трактування мовних явищ, який пов'язує їх із психологічними особливостями мовця (О. Потебня). На думку А. Богуш, «саме в мові вчені вбачали найголовнішу ознаку явища національності як об'єднання людей на ґрунті спільної мови, що досягла певної висоти розвитку і стала психічною основою для колективної розумової діяльності» (Богуш, 2001, с. 39). У подальшому, крізь віки культурного розвитку, національність разом з мовою перетворюється в ту психологічну форму особистості, яка надає їй своєрідного душевного складу (за В.Гумбольдтом, «мова – душа народу») та переходить у моральну сферу.

Комунікативно-діяльнісний підхід є методологією, яка дає змогу вивчати і вдосконалювати взаємовідношення, що існують в освіті у процесі мовної підготовки студентів як елементів систем «освіта», «мова» і «культура»; допомагає вивчати та моделювати процес формування мовної особистості як систему взаємопов'язаних складових, аналізувати їх з позиції цілісності, розкривати їхні системні ознаки і базові системні якості, розуміти закономірності утворення та реалізації.

В.Сухомлинський, спираючись на *лінгводидактичний* підхід, наголошує, що мова формує той емоційний стан, який визначає саму людину як особистість, спрямовує роботу її інтелекту. Звернення педагогів до мови художньої літератури при формуванні мовної особистості свідчить про її виняткову роль в житті окремої людини і

суспільства в цілому, приверненні уваги до світоглядних основ мовної творчості письменника, які передаються читачеві.

Проявом *людиноцентричного* підходу є теорія конструктивізму. В контексті навчання студентів у вищій школі дослідниця Т. Равчина виділяє головні положення цієї теорії: «знання не можна повністю передати іншій людині або відтворити, оскільки особистість набуває їх у процесі пізнавальної діяльності; особистість самостійно творить суб'єктивний образ об'єктивної реальності, конструює знання шляхом пошуку власного розуміння, визначення значення реальних об'єктів, надання їм особистісного сенсу; особистість конструює знання на підставі набутого досвіду, власних когнітивних схем; особистість пізнає реальні, а не абстрактні об'єкти внаслідок взаємодії з ними, вирішення автентичних проблем, пов'язаних з реальним життям; особистість конструює власні знання у процесі взаємодії з іншими, обміну власним досвідом, своїми інтерпретаціями» (Равчина, 2003, с. 12-14).

Сучасні уявлення про мову базуються на чотирьох фундаментальних властивостях - історичному характерові розвитку, психічній природі, системно-структурних основах її будови, соціально зумовленому характерові виникнення і застосування. Втім, на нашу думку, соціальна практика в багатьох країнах сучасності характеризується реформацією інтегруючої функції мови в роз'єднувальну, коли держава намагається не природно, а з використанням недемократичних методів ввести певну мову як мову міжнаціонального спілкування. Наприклад, проблема двомовності в Україні. Донині російська мова продовжує затягувати українців у російську культуру (музика, література, кіно), продовжує формувати антиукраїнський світогляд, перешкоджаючи мовному об'єднанню української нації.

Мовна особистість, як і мова – явище суспільне. Їх розвиток та реалізація відбуваються через комунікацію, соціум, а вираження внутрішнього світу, багатство словникового запасу через мовленнєві засоби. Сучасні науковці по різному трактують феномен мовної особистості. Так, у «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів» запропоноване таке визначення мовної особистості: «поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності. Мовна особистість свідомо ставиться до своєї мовної практики, несе в собі відбиток суспільно-національної культури» (Єрмоленко, 2001, с. 95).

Дослідниця Л. Мацько розглядає мовну особистість як «узагальнений образ носія мовної свідомості, національної мовної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних здатностей і здібностей, мовної культури і смаку, мовних традицій і мовної моди» (Мацько, 2006, с. 3).

Саме міжкультурна компетентність студентів-філологів є ключовою у розвитку мовної особистості з розвиненим мовленням та мисленням, вмінням використання мовних одиниць, свідомим ставленням до вивчення мови в культурному середовищі. Міжкультурна компетентність є системою набутого досвіду комунікативного спілкування, сукупністю вербальних і невербальних засобів, знань та умінь, здатністю налагоджувати та підтримувати необхідні зв'язки в суспільному середовищі. Вона становить комунікативний потенціал, що характеризує та визначає якість комунікативних здібностей особистості в різних сферах її життєдіяльності, є однією із умов виховання толерантності та взаєморозуміння, визначає рівень її культурного розвитку.

Аналізуючи проблему філологічної освіти в університеті, можна засвідчити, що протягом усієї своєї історії остання прагнула знайти шляхи морального вдосконалення суспільства, перебувала в пошуках соціальної істини, а не лише займалася дослідженням теоретичних проблем.

Моделі формування мовної особистості завжди привертали вчених різних галузей науки. Розглядаючи структуру формування мовної особистості, виокремлюємо три рівні: *вербально-семантичний; лінгво-когнітивний; прагматичний*.

Вербально-семантичний рівень, або лексикон, передбачає володіння лексико-граматичним фондом мови та виступає необхідною передумовою становлення і функціонування мовної особистості. На цьому рівні ми можемо констатувати нестандартність, неповторність вербальних асоціацій мовця.

Мовний інтелектуалізм індивідуума простежується на *лінгво-когнітивному* (або *тезаурусному*) рівні формування мовної особистості. Одиницями цього рівня є поняття, ідеї, концепти, що формують у кожній мовній індивідуальності упорядковану «картину світу». Саме тезаурус і відображає ієрархію цінностей. Завершена мовна картина світу можлива лише на основі встановлення ієрархії значень і цінностей для окремої мовної особистості. Така мовна домінанта, що визначається національно-культурними традиціями,

зумовлює можливість виокремлення у загальномовній картині світу її інваріантної частини. Даний рівень вивчення мовної особистості, який спирається на достатньо представлену сукупність породжених нею текстів небуденного змісту, дозволив нам виділити й проаналізувати варіативну частину в її картині світу, частину, специфічну і неповторну для даної мовної особистості. Лінгво-когнітивний рівень структури мовної особистості та її аналіз передбачає розширення мовного значення і перехід до знання, охоплює інтелектуальну сферу особистості, даючи індивідууму вихід через мову, через процеси говоріння і розуміння - до знання, свідомості, процесів пізнання світу.

Прагматичний рівень (прагматикон) аналізу мовної особистості включає виявлення і характеристику мотивів, цілей, інтересів, системи соціальних ролей, установок які керують індивідуумом у процесі комунікації, його розвитком, поведінкою і в кінцевому результаті визначають ієрархію значень і цінностей у його мовній моделі світу. Даний рівень забезпечує в аналізі мовної особистості закономірний і зумовлений перехід від оцінок її мовної діяльності до осмислення реальної діяльності у світі.

На основі послідовної реконструкції форм мовної особистості встановлена головна її ознака - наявність мовної свідомості й мовної самосвідомості. Поняття національної мовної свідомості наближається до таких понять, як мовна картина світу, стратегія і тактика мовної поведінки. Мовна самосвідомість - це усвідомлення своєї чи чужої мовної поведінки, частина культурної самосвідомості. У певний історичний час рідна мова стає символом національної самосвідомості.

Ще на початку 20 століття І. Франко описував взаємодію мови і соціуму як соціокультурних механізмів формування мовної ідентичності за допомогою понять, категорій та відношень між ними, які визначають сьогодні предметну сферу соціолінгвістики і педагогіки: мовна політика і мовна ситуація, мова і політика, двомовність, мова і нація, мова і верстви населення, мова і церква, мова й освіта, мова і література, формування літературної мови, вікова диференціація мови тощо. Мовна ситуація диференційована дослідником щодо Галичини та лівобережної України в історії та в сучасному для І.Франка зрізі. Учений вивчав питання мовної політики та мовної ситуації у сербів, хорватів, чехів, словаків, аналізуючи функції слов'янських літературних мов, їхнє входження в літературу, державне управління, культурно-освітні установи з метою формування мовної особистості на українському ґрунті. Взаємодію цих понять

розкривали статті, присвячені мовному, літературному та суспільно-культурному розвитку українців. Український геній розумів мову як засіб відображення національного характеру народу. Культурно-історичний контекст зв'язку мови і нації у творах І.Франка сьогодні є джерелом інформації про різні етапи формування цієї взаємодії.

Аналіз наукової та психолого-педагогічної літератури дозволив нам зробити висновок, що складовою культури мовної особистості та її соціального середовища є міжкультурна компетентність. В ній відображаються ціннісні орієнтації, позиції, соціальні ролі, які виконує індивід у суспільстві. Складовими міжкультурної компетентності майбутніх філологів у мовному колективі є етико-психологічна система норм і цінностей спілкування; засоби, що містять технології спілкування та стиль взаємодії; способи внутрішньої згуртованості мовного колективу.

Сформованість міжкультурної компетентності майбутніх філологів визначає орієнтацію мовної особистості, її готовність до активного саморозвитку, до ініціювання і реалізації професійно-педагогічних стратегій, до професійної мобільності в умовах сучасного соціокультурного розвитку людства.

Висновки та пропозиції. Отже, феномен «мовна особистість» є міждисциплінарним предметом наукових досліджень. Він є інтегративним поняттям, що містить у собі структурні елементи, які стосуються мовлення, мови та позамовних явищ. Мовна особистість виникає, формується і розвивається в суспільстві, ґрунтуючись на здатності вираження й закріплення соціальних відносин та соціальної взаємодії. Це особистість, охарактеризована з боку впливу засвоєної нею мовної культури на її особистісні якості та соціально-культурну ефективність її діяльності як суб'єкта суспільних відносин. Д.Рейманн вважає, що «особливості гуманітарного знання полягають в тому, що воно, для того, щоб бути точним, – має бути нестрогим. Проблематичність об'єктивного аналізу культурного життя, співвіднесеного з цінностями, обумовлена безкінечністю й динамізмом предмета дослідження»(Рейманн, 2014, с. 17).

Підготовка майбутнього філолога як мовної особистості – досить нелегкий та різнобічний процес, що супроводжується постійною систематичною роботою. Доведено, що центральним ланцюжком між природою і соціумом є мова і культура, які, поєднуючи їх, сприяють розв'язанню суперечностей між природним і соціальним у людині. Лише через мову і культуру відбувається її природне входження в

соціальне життя. Соціокультурна сутність людини є системотворчим компонентом її цілісності завдяки мові. Зумовленість мовознавчих тенденцій підготовки майбутнього філолога пов'язана з важливістю проблеми становлення його як мовної особистості, як члена громадянського суспільства, як учасника соціокультурних процесів.

Формування міжкультурної компетентності особистості майбутнього філолога обов'язково має накладатися на світоглядні, історико-культурні, мовознавчі уявлення студента. У даному випадку йдеться про мовну картину світу як систему знань, поглядів та відносин студента, обов'язковою базою якої стають світоглядні знання в галузі історії, мови, культури, мистецтва, релігії, етнопедагогіки та етнопсихології, а також переконання в необхідності збереження миру і стабільності, повага до особистості, готовність відстоювати її права та інтереси, незалежно від її культурної, національної та релігійної приналежності. Міжкультурна компетентність визначає способи взаємодії людей у конкретних ситуаціях, виходячи з норм, традицій, національної своєрідності суспільства. Кожна епоха позначена певною своєрідністю стратегій спілкування, яка, з одного боку, відповідає загальнолюдським цінностям, а з іншого - етнопсихологічній специфіці конкретного соціуму.

ЛІТЕРАТУРА

- Богуш, А. М. (2007). *Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови*. Київ: Видавничий дім «Слово». (Bohush, A. M. (2007). *Preschool language didactics: theory and methods of teaching children's native language*. Kyiv: Slovo Publishing House.)
- Гумбольдт, В. (1984). Про відмінність будови людських мов та їх вплив на духовний розвиток людства (1830 – 1835). *Вибрані праці з мовознавства*, сс. 15-142. (Humboldt, V. (1984). On the difference in the structure of human languages and their influence on the spiritual development of mankind (1830 - 1835). *Selected works on linguistics*, pp. 15-142).
- Єрмоленко, С. Я. (2001). *Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів*. Київ: Либідь. (Yermolenko, S. Ya. (2001). *Ukrainian language: A short explanatory dictionary of linguistic terms*. Kyiv: Lybid).
- Мацько, Л. (2006). Аспекти мовної особистості у проспекції педагогічного дискурсу. *Дивослово*, 7, 2-4. (Matsko, L. (2006). Aspects of linguistic personality in the prospecting of pedagogical discourse. *Divoslovo*, 7, 2-4).
- Равчина, Т. В. (2003). Діяльність викладача вищої школи у контексті сучасної філософії освіти. *Вісник Львівського університету. Серія: Педагогічні науки*, 25. Ч. 3, 11-22. (Ravchyna, T. V. (2003). Activities of a higher school teacher in the context of modern philosophy of education. *Bulletin of Lviv University. Series: Pedagogical Sciences*, 25. Part 3, 11-22).
- Reimann, D. (2014). *Transkulturelle kommunikative Kompetenz im Unterricht der romanischen Sprachen*, 11-95.

SUMMARY

Tong Xiochen. The formation of intercultural competence of future philologists in the process of professional training.

The article is devoted to the problem of the formation of intercultural competence of future philologists in the process of professional training. The relevance of the study is determined by the need to reveal the essence of the definitions «intercultural competence», «linguistic personality». The text deals with the intercultural competence of an individual and its practical tasks.

It was found that the formation of intercultural competence of future philologists involves awareness and relationships of the native language, mother culture with others, prevention of conflicts that inevitably arise in a multicultural society, the ability to build new forms of behavior based on the values and norms of different cultures, etc.

Key words: intercultural competence, language personality, future philologists, system of continuous education.

УДК 378.091.12.011.3-051:62/68:005.336.2

Валентина Харламенко

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

ORCID ID 0009-0003-4653-5190

Оксана Гузенко

КЗ Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ORCID ID 0000-0003-2080-6178

DOI 10.24139/2312-5993/2023.08-09/265-275

РОЛЬ ПРЕДМЕТНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглядається важливість предметних компетентностей вчителя технологій для забезпечення якості освітнього процесу. Зазначається, що глибокі знання та практичні навички вчителя є ключовими елементами розробки ефективних навчальних програм та методів. Проаналізовано роль сучасних технологій у викладанні, їх сприяння стимулюванню інтересу та творчого мислення учнів. Аналіз досліджень підкреслює важливість індивідуалізації та постійного самовдосконалення вчителів технологій для успішного формування не лише фахівців, але й лідерів майбутнього. Вчитель розглядається як стратегічний партнер для учня, а інтеграція сучасних методів та практичних завдань є ключем до глибокого засвоєння матеріалу та розвитку критичного мислення. Розглянуто вплив відсутності глибоких теоретичних знань у вчителя на якість навчання. Висвітлено необхідність постійного самовдосконалення та адаптації вчителя до змін, а також важливість розвитку ключових навичок учнів. Систематичне спостереження за вчителями технологій у реальних умовах дозволяє визначити їхні сильні сторони та області для подальшого розвитку.

Ключові слова: вчитель технологій, педагогічна діяльність, інноваційні підходи, предметні компетентності, самоосвіта, робота з інформацією, інформаційні та комунікаційні технології, проблемне навчання, обернене навчання.